Μακεδονικά

Τόμ. 7 (1967)

Εις μνήμην Αλέξανδρου Λέτσα

Νιάουστα - Γλυτουνιάουστα

Φώτιος Μ. Πέτσας

doi: [10.12681/makedonika.973](https://doi.org/10.12681/makedonika.973)

Copyright © 2015, Φώτιος Μ. Πέτσας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πέτσας Φ. Μ. (1967). Νιάουστα - Γλυτουνιάουστα. *Μακεδονικά*, 7, 81–93. <https://doi.org/10.12681/makedonika.973>

ΝΙΑΟΥΣΤΑ - ΓΛΥΤΟΥΝΙΑΥΣΤΑ

Ἡ ἔρευνα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τόπου, ποῦ ἀπλώνεται ἀνάμεσα στὴ Νάουσα, τὸν Κοπανὸ καὶ τὰ Λευκάδια, με' ὁδήγησε στὴ μελέτῃ τῶν τοπωνυμίων τῆς ὁμορφῆς, εὐφορῆς καὶ ἱστορικῆς αὐτῆς περιοχῆς. Εἶναι ἀνάγκη τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας ἢ μελέτῃ τῶν τοπωνυμίων, ἀλλὰ εἶναι καὶ εὐχαρίστηση γιὰ τὸν ἐρευνητὴ τόσο ἐλκυστικῇ, ποῦ μπορεῖ νὰ τὸν παρασύρῃ σ' ἐπικίνδυνον κατήφορο. Ὡστόσο θὰ φανῇ, πιστεύω, πὼς μποροῦμε νὰ σχετίσουμε τὰ δύο ὀνόματα τοῦ τίτλου. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ γνήσιο ὄνομα τῆς Νάουσας, τὸ δεῦτερο εἶναι τὸ γνήσιο ὄνομα ἐνὸς χωριοῦ στοῦ Δυτικὸ Ζαγόρι τῆς Ἠπείρου. Τὰ ἐπίσημα ὀνόματα εἶναι τώρα Νάουσα¹ καὶ Κλειδωνιά².

Νάουσα καὶ Κλειδωνιά βέβαια δὲν σχετίζονται γλωσσικά. Ἀλλὰ τὰ παλιὰ ὀνόματά τους, ποῦ διέσωσε ἡ παράδοση ὡς τὶς μέρες μας, θὰ ἴδουμε ὅτι καὶ σχετίζονται καὶ μπορεῖ ν' ἀναχθοῦν σὲ χρόνους ἀφάνταστα παλιούς.

Ἀπροσδόκητα βεβαιώθηκε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, πὼς ἡ σημερινὴ Μαρίνα³ στὴν ἐπαρχία τῆς Νάουσας δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μετὰ τὴν Ἁγία Μαρίνα, ὅπως εἶχεν ὑποτεθῇ, ἀφοῦ ἐπιγραφὴ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., ποῦ βρέθηκε πρὶν δέκα χρόνια στοῦ μεγάλο τάφο τῶν Λευκαδίων, ἀναφέρει, ἀνάμεσα σὲ Σκυδραίους, καὶ ἓνα Μαρινιαῖο. Ἐτσι ἀποδεικνύεται ἀναντίρρητα, νομίζω, πὼς ἡ σημερινὴ Μαρίνα, τὸ Τσαρμαρίνοβο ἢ Σερμορίνοβο τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, κρατᾷ ἀπὸ τὴ Μαρινία⁴. Ἀκόμα σπουδαιότερο εἶναι

¹ Λεξικὸν τῶν Δήμων, Κοινοτήτων καὶ Οἰκισμῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔκδοσις Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1963, σελ. 102. Πρβ. Στοιχεῖα Συστάσεως καὶ Ἐξελίξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, ἔκδοσις Διευθύνσεως Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως Ὑπουργεῖου Ἐσωτερικῶν, 15, Νομὸς Ἡμαθίας, Ἀθῆναι, Ἰανουάριος 1962, σελ. 116 κέ.

² Λεξικὸν τῶν Δήμων, Κοινοτήτων κ.λ.π., σελ. 70, Στοιχεῖα Συστάσεως κ.λ.π., 19, Νομὸς Ἰωαννίνων, Ἰανουάριος 1962, σελ. 526 κέ.

³ Λεξικὸν τῶν Δήμων, Κοινοτήτων κ.λ.π., σελ. 90. Πρβ. Στοιχεῖα Συστάσεως καὶ Ἐξελίξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, σελ. 134.

⁴ Φ. Πέτσα, Ὡναὶ ἐκ τῆς Ἡμαθίας, Ἀρχαιολ. Ἐφημερίς 1961, σελ. 1 κέ., κυρίως σελ. 49 κέ., ἀλλὰ πρβ. σελ. 9, 19 κ.ᾶ.

πὼς ἡ Μαρινία σχετίζεται μὲ τὴν πανάρχαια ἰνδοευρωπαϊκὴ ρίζα, ποὺ δηλώνει τὴ θάλασσα ἢ τὰ νερά γενικά: mare.

Κάτι ὅμοιο θὰ ἰδοῦμε τώρα καὶ μὲ τὰ δύο ὀνόματα, ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν.

Ἄλλὰ πρῶτα πρέπει νὰ βεβαιώσωμε τὶς γνήσιες μορφές τῶν ὀνομάτων, γιατί καὶ οἱ δύο τόποι στὴ γραπτὴ παράδοση εἶναι πολυώνυμοι.

Καὶ πρῶτα ἡ Νάουσα.

Διάφορους τύπους τοῦ ὀνόματος στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ στὰ διάφορα γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας παραθέτουν ὁ Εὐστ. Στουγιαννάκης καὶ ὁ Δ. Γεωργακάς¹. Σημειῶνω ἐδῶ τοὺς σημαντικότερους: Νιάουστα - Νιάγουστα - Νάουσα στὴν ἑλληνικὴ, Agoustòs ἢ Agostòs στὴν τουρκικὴ, Negosti στὴν κουτσοβλαχικὴ, Nègost στὴν ἀλβανικὴ καὶ Negòs στὴ σλαβικὴ².

Ἀπ' ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος γνήσιο, δηλαδὴ διατηρημένο ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση, θεωρῶ τὸν τύπο Νιάουστα. Ὁ εἰδικὸς γλωσσολόγος Δ. Γεωργακάς ἔχει ἀντιρρήσεις. Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴ, ποὺ ἔγραφε, ἀπὸ τὴν ἀποψη γλωσσικοῦ αἰσθήματος δὲν ἦταν ἀκόμα ἐξοικειωμένος μὲ τὰ βόρεια γλωσσικὰ ἰδιώματα³. Ὁ Ἀθανάσιος Μπούτουρας⁴ καὶ ὁ Εὐστ. Στουγιαννάκης⁵, πλησιέστεροι πρὸς τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα τοῦ τόπου, ὑποστηρίζουν τὸν τύπο Νιάουστα. Ὁ πρῶτος ρητὰ καὶ μὲ σχετική ἔκταση, ὁ δεῦτερος ἔμμεσα, ἀλλ' ἀποτελεσματικά⁶.

¹ Εὐστ. Στουγιαννάκης, Ἱστορία τῆς Ναούσης, σελ. 44 καὶ σημ. 1, Δ. Γεωργακάς, Ἀθηνᾶ 48 (1938), 62 κέ.

² Πρβ. Ζώτου, Ἡπειρωτικαὶ Μελέται, τόμ. Δ', τεῦχος Β', σελ. 265. Μηλιαράκης, Ὀδοιπορικόν, σελ. 120. Π. Ν. Παπαγεωργίου, BZ 1898, σελ. 70. M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Βερολίνον 1941, σελ. 209. Σ. Καρατζᾶ, La dissimilation du Τ κ.λ.π., Rendiconti Istit. Lombardo di Scienze e Lettere, Classe di lettere, LXXXV (1952), σελ. 4 κέ. (τοῦ ἀνατύπου). Ἀπὸ τοὺς περιηγητὰς ὁ Cousin éry (Voyage dans la Macédoine, τ. 1, Paris 1831, σελ. 68, 71 κέ.), γράφει χαρακτηριστικά: Gniausta.

³ Ἰδὲ Ἀντ. Κεραμοπούλλου, Μαρμάρινος σαρκοφάγος κ.λ.π. στὸν τόμο Ἑκατονταετηρίδος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1939, σελ. 3 (τοῦ ἀνατύπου), σημ. 1.

⁴ Ἐφημερίς «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης τῆς 14 Φεβρ. 1913.

⁵ Εὐστ. Στουγιαννάκης, ἐνθ' ἂν., σελ. 45.

⁶ Εὐστ. Στουγιαννάκης, Νάουσα, στὸ Μακεδονικόν Ἡμερολόγιον τοῦ Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου, Δ', Ἀθῆναι 1911, σελ. 144, ὅπου ρητὰ ἀναφέρει, πὼς τὸ ὄνομα εἶναι «κοινῶς Νιάουστα». Πρβ. Ἀνδρέου Ἱ. Ἀρβανίτου, ἱατροῦ, Γενικοῦ Γραμματέως Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου, Ἡ Μακεδονία Εἰκονογραφημένη, Ἀθῆναι 1909, χάρτης στὸ τέλος, ὅπου σημειώνεται ἡ πόλη μὲ τ' ὄνομα Νιάουστα. Ἐτσι καὶ σὲ χάρτη στὸ La Macédoine et les réformes, Mémoire du Syllogue macédonien d'Athènes, Ἀθῆναι 1903.

Ἡ Στουγιαννάκης δηλαδή δέχεται μὲν πὼς στὴ γραπτὴ παράδοση εἶναι ἀρχαιότερος ὁ τύπος Νάουσα, ἀλλὰ παρατηρεῖ ὀρθά, πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ βγῇ ἀπὸ τὸ Νάουσα τὸ Νιάουστα¹ καὶ ἐξηγεῖ ἐπίσης ὀρθά ἀπὸ τὸ Νιάουστα τὸν τύπο Νάουσα. Ὁ Μ. Δήμιτσας² χρησιμοποιοῦν πότε Νάουστα καὶ πότε Νιάουστα, ὄχι Νάουσα. Ἀκολουθεῖ καὶ σ' αὐτὸ ἴσως τὸν Delacoulonche³, ποὺ γράφει πάντοτε Niausta, καὶ εἶναι πιθανὸ πὼς «καθαρίζει» μόνον λίγο καὶ πότε-πότε τὸ ὄνομα, δίνοντάς του τὴ μορφή Νάουστα.

Ἡ ἀντίρρηση τοῦ Δ. Γεωργακά εἶναι ὅτι παλαιότερη μνεῖα τοῦ ὀνόματος ἔχουμε μὲ τὸν τύπο Νάουσα. Ἀλλὰ ἡ προφορικὴ παράδοση τοῦ ὀνόματος μπορεῖ νὰ ἔχη παλαιότητα ἀρχαιότερη ἀπὸ κάθε γραπτὴ⁴.

Ἄν εἶν' ἔτσι, τότε ἡ μακεδονικὴ Νιάουστα μπορεῖ ν' ἀποσυσχετισθῇ ἀπὸ τὰ νησιωτικὰ τοπωνύμια, μὲ τὰ ὁποῖα τὴ σχετίσε ὁ Δ. Γεωργακάς⁵. Γιατὶ τὰ Νάουσα - Ἀουσα - Ἀγουσα τῶν νησιῶν οὔτε ἰ ἔχουν οὔτε στ. Κι' αὐτὰ εἶναι σημαντικὰ στοιχεῖα τῆς δικῆς μας Νιάουστας. Μπορεῖ δηλαδή νὰ κατέληξε νὰ γράφεται ἡ Νάουσα ὁμοία μὲ τὰ νησιώτικα ὀνόματα, ἀλλὰ νὰ μὴ ἔχουν σχέση μετὰξὺ τους ἢ νὰ μὴ ἀνάγονται ὅλα ἐκεῖ, ποὺ τὰ ἀνάγει ὁ Δ. Γεωργακάς. Ἐκτὸς ἂν εἶναι δυνατόν ν' ἀναχθοῦν ὅλα στ' ὄνομα ποὺ θὰ προτεινῶ⁶. Γιὰ τὴ Νιάουστα ἔχω πεισθῇ. Γιὰ τὰ νησιώτικα ὅμως δὲν εἶμαι βέβαιος. Καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἐκταθῶ πολὺ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτῇ.

Ἄς ἰδοῦμε τώρα τὴν Ἑπειρωτικὴ Κλειδωνιά (ὅπως εἶναι τὸ τωρινὸ τῆς ἐπίσημο ὄνομα). Κι' αὐτὴ εἶναι πολυώνυμη στὶς γραπτὲς πηγές⁷. Ἀλλὰ

¹ Αὐτὸ τὸ θεωρεῖ δύσκολο καὶ ὁ Δ. Γεωργακάς, ἐνθ. ἀν. σελ. 65, ἀλλὰ προσαθεῖ νὰ τὸ ἀποδείξῃ δυνατό.

² Μ. Δήμιτσας, Ἡ Μακεδονία κ.λ.π., Ἀθῆναι 1896, σελ. 91 κέ.

³ Delacoulonche, Mémoire κ.λ.π., Παρίσι 1858, σελ. 32 κέ.

⁴ Πρβ. π.χ. τὸ δημοτικὸ τραγούδι: «Νὰ 'χα κι ἐν' ἀμπελάκι μέσ' 'ς τὴ Νιάουστα». Ἀρχεῖα Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, χ. 681 Α, 273, καὶ Λαογραφία, 6, 461, Σ. Ι. Βουτυρά, Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας, λ. Νιάουστα.

⁵ Δ. Γεωργακάς, ἐνθ. ἀν. Πρβ. Κ. Dieterich, Β. Ζ. 14 (1905) 295.

⁶ Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι τὰ σχετικὰ νησιώτικα τοπωνύμια ἀναφέρονται σὲ κρήνη στὴν Κάρπαθο, ὁρμίσκο στὴν Κύθνο (καὶ τὰ δύο δηλαδὴ σχετίζονται μὲ τὸ νερὸ) καὶ σὲ πόλη στὴν Πάρο. Στὴν Πάρο ὅμως ἔχομε ἤδη στὴν ἀρχαιότητα ποτάμι Νέστο, ἐν ἀπὸ τὰ τρία ὁμώνυμα ποτάμια (τελευταίως V. I. Georgiev, Die Herkunft der Namen der grössten Flüsse κ.λ.π., Linguistique Balkanique, 1, Σόφια, 1959, σελ. 11). Τὸ ὀνομαστότερο εἶναι τῆς Θράκης. Τὸ τρίτο ψηλὰ στὴν Ἰλλυρία. Ἀλλὰ θὰ ἰδοῦμε, ὅτι δέονται μ' ἐνδιάμεσα τοπωνύμια, στὰ ὁποῖα προσθέτουμε καὶ τὰ δύο, ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν ἐδῶ.

⁷ Κύριοι τύποι τοῦ ὀνόματος: Κλειδονιάβιστα, Γλιτονιάβιστα, Λιτονιάβιστα, Λιτονιάουστα. Ἀρχαιότερη μνεῖα, ὅσο ξέρω, ἔχουμε σὲ Πατριαρχικὸ ἔγγραφο τοῦ 1609: «περὶ τῆς χώρας Κλιτονιάβιστας, ὅτι ἀνήκει τῇ ἐπισκοπῇ Βελᾶς, τὸ δὲ μοναστήριον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ σταυροπήγιόν ἐστι πατριαρχικόν», Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, γ', 1872, σελ. 556. Ὑστερα σ' ἐπιγραφή τοῦ 1618, ὅπου ἀναγράφεται τὸ ὄνομα μὲ τὸν

στό στόμα του λαού κύριος τύπος είναι: Γλυτουνιαύστα (ό κάτοικος: Γλυτουνιαυσνός ή Γλυτουνιαυσνός) και παράλληλος τύπος: Κλειδονιαύστα (άλλα ποτέ ο κάτοικος δεν ονομάζεται από τον τύπο αυτό, αντίθετα είναι συχνή αιτιατική με πρόθεση, που σημαίνει κίνηση: ζ' Γκλειδονιαύστα, παράλληλη με τον τύπο: στ' Γλυτουνιαύστα). Και στους δύο τύπους το δεύτερο συνθετικό είναι το ίδιο πάντοτε: -νιαύστα.

Είναι φανερό, νομίζω, πώς το όνομα είναι σύνθετο, με δεύτερο συνθετικό όνομα ίδιο με της μακεδονικής Νιάουστας. Έγινε δηλαδή όμοια ή ανάστροφη εξέλιξη όπως: τὰ ὠτία > τὰ οὐτία > ταυοτία > ταφτιά¹.

Ἀξίζει νά σημειωθῇ πὼς ἡ Νιάουστα ἔχει τὸ σύνθετό της: Παλιονιάουστα². Εἶναι τόπος ἐρειπίων, δυτικότερα ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ψηλότερα πρὸς

τύπο *Λητωινιάβηστα*, Ἡπειρ. Χρονικά 9 (1934) 87, ἀριθ. 13 (Χρ. Σούλης). *Κλειδονάβηστα*, σὲ χειρόγραφα τῶν χρόνων γύρω στὸ 1830, Κοσμά Θεσπρωτοῦ καὶ Ἀθανασίου Ψαλλίδα, Γεωγραφία Ἀλβανίας καὶ Ἡπείρου, μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων Ἀθαν. Χ. Παπαχαρίση, ἐκδ. Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἰωάννινα 1964, σελ. 77 καὶ 82, *Clidonav[jista]* στὸ Χάρτη Ε', πρβ. ὑπόμνημα εἰς Χάρτην Ε' καὶ σελ. 15, τῶν προλεγομένων τοῦ ἐκδότη. *Γλητονιάβηστα*, σὲ τρίπτυχο τοῦ 1873, Φ. Μ. Πέτσα, Τὸ Καστράκι στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι, Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρον εἰς Μνήμην Χρήστου Σούλη, Ἀθῆναι 1956, σελ. 88, σημ. 1. *Κλειδονιάουστα*, Ἰ. Αμπερίδου, Περὶ τῶν ἐν Ἡπειρῷ ἀγαθοεργημάτων, Μέρος Πρῶτον, Ἀθῆναι 1880, σελ. 58 καὶ 59 κ.ά., ἀλλὰ πρβ. τοῦ αὐτοῦ, Ἡπειρωτικαὶ Μελέται, 8, σελ. 27 καὶ 47, ὅπου ὁ τύπος *Λιτονιάβηστα*. *Λιτονιαβήστα*, εἶναι φανερό σφάλμα στὴν κατάληξη καὶ στὸν τονισμό, Σπ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ, Ἀθῆναι 1895, σελ. 603, πρβ. τοῦ αὐτοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, σελ. 84 στὴ λέξη *Κλειδονιάουστα* καὶ σελ. 113 στὴ λέξη *Μυθδοβια*. Ἀποτελεῖ ὅπωςδῆποτε λάθος καὶ ἡ καταχώριση τοῦ ὀνόματος μετὰ τὴν ἀνύπαρκτη μορφή *Λιστονιαβήστα*, σὲ δημοσιεύσεις ἀποτελεσμάτων ἀπογραφῶν καὶ Λεξικά, ὅπως π.χ. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, 8, 1930, σελ. 742, καὶ MEE, 16 (1931) 176. Γι' αὐτὸ, στὰ ἴδια δημοσιεύματα, δὲν καταχωρίζεται καθόλου τὸ ὄνομα μετὰ μὴ ἀπὸ τὶς καθιερωμένες μορφές του. Ἀλλὰ πρβ. MEE, Συμπλήρωμα Γ', σελ. 352, λ. *Κλειδωνιά*, ὅπου καὶ ὁ τύπος *Κλειδονιάουστα*. Ὁ καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας Γεώργιος Ἀναγνωστόπουλος, γεννημένος καὶ μεγαλωμένος στὸ γειτονικὸ Πάπιγκο, γράφει: *Γλυτουινιάφστα*, Γλυτουνιαφσνός, Ἡπειρ. Χρονικά, 1 (1926) 91, στὴ λ. Κάμπος καὶ σελ. 96 καὶ 97. Ὁ Χρ. Σούλης, Ἡπειρ. Χρονικά, 9 (1934) ἄλλοι (σελ. 87) γράφει *Κλειδωνιάουστα* καὶ ἄλλοι (σελ. 91) *Κλειδωνιάβηστα*. Τὸ ω, ἀδικαιολόγητο, ὡδήγησε στὸ ἐπίσημο τῶρα ὄνομα *Κλειδωνιά*, ἐπίσης ἀδικαιολόγητο. Ὁ φιλόλογος καὶ ἱστορικός Ἀγγ. Ν. Παπακώστας, ἀπὸ τὴ γειτονικὴ Ἀρτσίστα (τῶρα Ἀρίστη), γράφει πλησιέστερα πρὸς τὴν ἀλήθεια *Γλυτονιαβνός* κ.τ.δ., π.χ. Α. Ν. Παπακώστα, Ὁ Βοϊδομάτης καὶ τὰ Μνημεῖα του, Ἀθῆναι 1961, σελ. 8 κ.ά. Γεννημένος κι ἐγὼ καὶ μεγαλωμένος στὴ γειτονικὴ Ἀρίστη, μπορῶ νὰ βεβαιώσω, ὅτι γνήσιοι τύποι, στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, εἶναι αὐτοὶ ποὺ μᾶς δίνει ὁ καθηγητὴς Γ. Ἀναγνωστόπουλος: *Γλυτουινιάφστα* - *Γλυτουνιαφσνός*, ὀρθότερα ἴσως γραμμένοι: *Γλυτουνιαύστα* - *Γλυτουνιαυσνός*.

¹ Ἰδὲ π.χ. Μ. Τριανταφυλλίδη, Νέα Ἑστία, 33 (1943) 303-305, ὅπου σχετικὴ βιβλιογραφία.

² Ἰδὲ π.χ. Εὐστ. Στουγιαννάκη, Νάουσα, στὸ Μακεδ. Ἡμερολόγιον τοῦ Παμ-

τὸ βουνό, τὸ Βέρμιο. Ἀπὸ τὴν Παλιονιάουστα κάποτε κατέβηκαν, φαίνεται, στὴν τωρινὴ Νιάουστα οἱ κάτοικοι. Μὲ τὴν Ἡπειρωτικὴ Γλυτουνιάουστα, φαίνεται, ἔγινε τὸ ἀντίθετο. Ἀπὸ τόπο Νιάουστα ἀνέβηκαν οἱ κάτοικοι στὴ Γλυτουνιάουστα, γιὰ νὰ γλυτώσουν. Ἔτσι ἐρμηνεύουμε τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ ἐτυμολογία (ἢ παρετυμολογία) ἀπὸ τὴ λέξι κλειδί. Γιατὶ ὑπάρχει κοντὰ στὴ Γλυτουνιάουστα τοπωνύμιο Κλειδί (καὶ Πόρτες)¹. Εἶναι πραγματικὰ ἡ θέση καὶ κλειδί ὀρεινῆς διαβάσεως καὶ καταφύγιο (εἰκ. 1-2 καὶ σχέδ. 1). Ὅπως δὲ ποτε τώρα δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος². Γιὰ τὸ δεύτερο, νομίζω, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ὄνομα τῆς μακεδονικῆς Νιάουστας.

Εἰκ. 1. Ἀποψὶς τῆς Γλυτουνιάουστας ἀπὸ νοτιοδυτικά, ἀπὸ τὸ Καστράκι, 1. Ἡ Γλυτουνιάουστα, 2. Ὁ δρόμος πρὸς τὰ Καλύβια = Νιάουστα, 3. Πόρτες, 4. Κλειδί. Στὴ μέση τοῦ γκρεμοῦ τὰ μαντριά τοῦ Σιαμπέκα καὶ στὸ βάθος τῆς χαράδρας ἀθέατος κυλάει ὁ Βοϊδομάτης.

μακεδ. Συλλόγου, Δ', Ἀθῆναι 1911, σελ. 114, ὅπου δίνονται τὰ ὀνόματα τῶν κλάδων τοῦ Βερμίου: «Τούρλας, Παλῆνοναούσης, Γκιώνας καὶ Βοϊδοματιοῦ» καὶ τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἴστορία τῆς Ναούσης, σελ. 15, 16 καὶ ἄλλοῦ.

¹ Ἡπειρ. Χρονικά, 1 (1926) 92 καὶ 93. Πρβ. V a s m e r, ἐνθ. ἀν., σελ. 93.

² Ἡ μορφή Λιτονιαύστα θὰ μπορούσε νὰ σχετίσῃ τὸ ὄνομα πρὸς τὸ Λιτόχωρο. Γιὰ τὸ Λιτόχωρο ἰδὲ Ἀθηνᾶ, 48 (1938) 67 κέ. Στις ἄλλες ὑποθέσεις γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος ἴσως θὰ μπορούσε νὰ προστεθῇ καὶ μιὰ ἀκόμα: ὅτι τὸ πρῶτο συνθετικὸ εἶναι ὄνομα προσώπου ἢ οἰκογενειακό, Λίτος ἢ Λύτης κ.τ.τ., χαϊδευτικὸ τοῦ ὀνόματος

Τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος τῆς Γλυτουνιαύστας μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ περισσότερο, ὄχι γιὰ τὴν ἐτυμολογία του, ἀλλὰ γιατί προϋποθέτει χρονικὰ τὴ Νιαύστα. Ἐνδιαφέρει πρῶτα νὰ τοποθετήσωμε τὴν ὑποθετικὴ

Εἰκ. 2. Στὸ σημεῖο, ποὺ ὁ Βοῖδομάτης βγαίνει ἀπὸ τὴ χαράδρα στὸν κάμπο, εἶναι τὸ γιο-φύρι, γιὰ νὰ περάσῃ ὁ δρόμος ἀπὸ Κόνιτσα (καὶ Νιαύστα = Καλύβια τῆς Γλυτουνιαύστας) πρὸς Ἀρίστη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς Ἰωάννινα. Ἀποψη τῆς γέφυρας ἀπὸ βορρᾶ, δεξιὰ διακρίνεται λίγο τὸ Καστράκι, ἀριστερὰ ἀθέατος ὁ γκρεμὸς τῆς εἰκ. 1.

αὐτὴ Νιαύστα. Στὴ Γλυτουνιαύστα (ὕψ. 880μ.)¹ τίποτε δὲν εἶναι ἀρχαιότερο ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ἀκριβέστερα ἀπὸ τὸ 17ο αἰ.

Ἡλίας, συνηθισμένο στὴν περιοχὴ τῆς ἡπειρωτικῆς Λιτονιαύστας τοῦλάχιστον. Πρβ. καὶ Λιτόσελο στὴ Φθιώτιδα, Ἐγκυκλ. Λεξ. Ἐλευθερουδάκη, 8, 1930, σελ. 743. Λίτος Ἀθανάσιος καὶ Λίτος Νικόλαος ἐκ Χασκόβου εἰς ἔγγραφον ἀπὸ 4 Ἀπριλίου 1817, Ἠπ. Χρονικά, 5, 106. Κοντὰ εἶναι ἄλλο τοπωνύμιο, ποὺ μπορεῖ νὰ σχετισθῇ, τὸ Λιατοβούνι (ὁ Ἡλίας, ὁ Λιάς, πληθυντικός, ὡς οἰκογενειακὸ, οἱ Λιαταῖοι ἢ οἱ Λιάτες πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὸ Λιάδες (οἱ), ποὺ δὲν εἶναι ὄνομα οἰκογενειακὸ, ἀλλὰ σημαίνει ὅλους ὅσοι ἔχουν ὄνομα Ἡλίας), A. P h i l i p p s o n, Die griech. Landschaften II, 1, Epirus und der Pindos, Frankfurt am Main 1956, σελ. 76, σημ. 3. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ ἀρχικὸ Γ τῆς Γλυτουνιαύστας ἀναπτύχθηκε, ὅπως στὰ λάρος-γλάρος, λακῶ-γλακῶ, λημάω-γλημάω, λαμυρὸς-γλαμυρὸς κ.λ.π. Ἡ ἄλλως, κατὰ παρετυμολογίαν ἀπὸ τὸ γλυτόνω. Ὅπωςδήποτε καμιά ἐρμηνεία τοῦ πρώτου συνθετικοῦ δὲν μὲ πείθει ἀπόλυτα.

¹ Φ. Μ. Πέτσα, Τὸ Καστράκι στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι, ἐνθ. ἀν., σελ. 90 κέ., εἰκ. 11, ὅπου ἡ Γλυτουνιαύστα διακρίνεται ἀμυδρὰ ἀνάμεσα στὴ χαράδρα τοῦ Βοῖδομάτη (σὲ πρῶτο πλάνο) καὶ στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ (στὸ βάθος), πρβ. Χάρτη εἰκ. 2.

μ.Χ., πού ιδρύθηκαν σχεδόν όλες οι εκκλησίες τοῦ χωριοῦ. Ἐπίσης δὲν ὑπάρχουν νερά ἀφθονα, πού, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, εἶναι σημαντικό. Ἀντίθετα στὰ λεγόμενα Καλύβια τῆς Γλυτουνιάουσας (ὕψόμετρο 500 μ.), κοντὰ στοῦ

Σχέδ. 1. Ἡ Γλυτουνιάουστα (1), τὰ Καλύβια=Νιαύστα (2), οἱ Πόρτες (3), τὸ Κλειδί (4) καὶ τὸ Καστράκι (5).

ποτάμι μὲ τὸ σημαντικό ὄνομα Βοΐδομάτης¹, ὑπάρχουν ἐνδείξεις γιὰ βυζαντινά, ρωμαϊκά καὶ ἀρχαῖα ἐλληνικά λείψανα². Τὰ ἐρεῖπια αὐτὰ εἶναι κοντὰ σὲ κεφαλάρια νερῶν, πού εἶναι καὶ θειοῦχα³. Εὐφορος τόπος ἀπλώ-

¹ Πρβ. ἀν., σ. 84 κέ. σημ. 2.

² Γιὰ τὴν ἀρχαιολογία τῆς περιοχῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μελέτη πού ἀναφέραμε, Φ. Πέτσα, Τὸ Καστράκι στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι, ἰδὲ Φ. Πέτσα, Εἰδήσεις κ.λ.π., Ἀρχαιολ. Ἐφημερίς 1952, Ἀρχαιολ. Χρονικά, σελ. 4 κέ., Δημ. Παλλὰ ἀνακουνώσεις στὸ BCH 82 (1958) Chron. 1957, σελ. 741, Σ. Δάκαρη, Ἐκθεση στὸ ΑΔ 18 (1963), Χρονικά, σελ. 153, ὅπου ὁ οἰκισμὸς Καλύβια ἀναγράφεται ὡς Καλύβια Κονίτσης ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Καλύβια Κλειδωνιάς, Λεξικὸν τῶν Δήμων κ.λ.π., σελ. 216.

³ Συνηθισμένη ἔκφραση πού δηλώνει τὸν τόπον (τὴν πηγὴ καὶ τὸ ποταμάκι μὲ τὸ

νεται στὸν κάμπο ὡς τῇ συμβολῇ τοῦ Βοϊδομάτη μετὸν Ἑῶο ποταμό¹. Ἕνας τόπος, ποὺ σήκωνε μιὰ ἔστω μικρὴ ἀρχαία πόλη. Ἴσως νὰ ἦταν ἡ προκατόχος τῆς Γλυτουνιάστας, τότε μετ' ὄνομα ὄχι ἐξελιγμένο στὴ μορφὴ τῆς ὑποθετικῆς Νιαύστας.

Μπορεῖ νὰ ἔχη ἱστορικὴ σχέση ἡ ὑποθετικὴ Νιαύστα τῆς Ἡπείρου μετ' τὴ Νιάουστα τῆς Μακεδονίας; Τίποτε δὲν βεβαιώνεται. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποκλείεται. Πρῶτα πρέπει νὰ θυμίσουμε πάλι, πῶς, ἂν ἔχουμε Βοϊδομάτη στὴ Γλυτουνιάστα, ἔχομε τὸ ἴδιο τοπωνύμιον στὴν περιοχὴ τῆς Νιάουστας. Βοϊδομάτης δὲν εἶναι συνηθισμένο τοπωνύμιον², μολονότι εἶναι γνωστὸ καὶ ὡς οἰκογενειακὸ ὄνομα. Ὑστερα θυμοῦμαι πῶς τοὺς Γλυτουνιασνοὺς τοὺς λέμε εἰρωνικά Γκουλιάρους. Γκόλιος καὶ ἀκριβέστερα Γκουλιουπόδαρους σημαίνει τὸ γυμνοπόδαρο. Καὶ ἡ Γλυτουνιάστα, μᾶλλον ὁ οἰκισμὸς τοῦ κάμπου, τὰ λεγόμενα Καλύβια τ'ς Γλυτουνιάστας καὶ ἡ περιοχὴ τοὺς λέγονται, πάλι εἰρωνικά, Γκουλιριά (ἡ). Αὐτὸ θυμίζει τὸ ὄνομα τῶν Λευκαδιῶν τῆς Νάουσας ἐπὶ Τουρκοκρατίας: Γκολέσιανη.

θειοῦχο νερό) εἶναι: σ' τ'ς Νέλις» (πληθ.).

¹ Φ. Πέτσα, ΑΕ, ἐνθ. ἀν., εἰκ. 8.

² Ὁ τύπος τοῦ ἀρσενικοῦ γένους «Βοϊδομάτης», ἐννεοῖται ποταμὸς, εἶναι ἀπὸ τῇ γλώσσᾳ τῶν λογίων καὶ τὴν ἐπίσημη. Τὸ γνήσιο θὰ ἦταν «Βοϊδομάτι» (τό), ὅπου «μάτι» σημαίνει «μάτι νεροῦ» πηγὴ ἀναβλύζοντος ὕδατος, Δ. Δ η μ η τ ρ ά ο υ, Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, λ. μάτι, σελ. 4497, ἀριθ. 4. Μετ' τὴ σημασίᾳ αὐτὴ εὐρίσκουμε τὴ λέξιν σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἀντὶ τοῦ ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν: 1) «τ' Δουμουκοῦ τοῦ μάτ'», χ. 626, σελ. 18, 2) μάτι (τό) = πηγὴ (ὑδατος), χ. Σταμ., 3) καὶ ὑποθαλάσσιον, Εὐβ. Ψαχν., χ/φον 735, σελ. 91-94, 4) Μάτι-πηγὴ παρὰ τὸ Κριτῆρι (παλαιὰ ὁροθετικὴ γραμμὴ), Ὁδοιπ. Σχινᾶ, σημ. 28, 5) Μάτι, Τριφυλ., χ. 553, σελ. 60, 6) Μάτι, Πελοπ. (Λογγ.), χ. 587, σελ. 182, 7) Μάτι, Ἀττικὴ, Ἀθηνᾶ 40, 137, 8) Μάτι, Κολυνδρόν, χ. 569, σελ. 118, 9) ἀπὸ τὸ Μάτι ἕως τὸ Μύλο», Κεφαλλ., Γ. Πετροπούλου, Νοταριακαὶ Πράξεις, 7, 25, 10) Νίσυρος, χ. Κωνσταντινουπόλεως 223, σελ. 49, 11) «ἡ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ χανίου Σεναρλί εἰσέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Μάτι (ἀλβανιστὶ Ματία), ὃν διαπερᾷ παρὰ τὰς ἐκβολὰς του» (Ἀλβανία), Ὁδοιπ. Μηλιαράκη, σελ. 268, 12) Ματία, τοπων. κοντὰ στὸν Ἀλμυρὸ, χ. 451, σελ. 35, 13) «μάτι, λάκκον τινα τοῦ δρόμου», 14) χ. Νίσυρ., «Μμάτια», τοπων., κτηματολ., 1828, 15) Ἀμμάτιν (τό), τοπων. Κύπρου, χ. 318, σελ. 17 καὶ θειοῦχον, Λαογρ. 6, 96. Ἰδὲ καὶ Π. Βλαστοῦ, Συνώνυμα, σελ. 293, μάτι, λ. βρύση. Ἡ μεταφορὰ παρατηρεῖται καὶ στὴν ἀρχαία γλῶσσα, π.χ. «ὦ ταυρόμορφον ὄμμα Κηφισοῦ», Εὐρ. Ἴων 1261, πρβ. Ὠρωπός, Ἀσώπος καὶ μάλιστα Ταυρωπός. Τὸ Βοϊδομάτι, σάν σύνθετο, νοεῖται ὅπως ἀνάλογα παραδείγματα, ποὺ ἀντὶ τοῦ πάλι ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ: βοϊδόσπιτο, βοϊδοκάλυβο, βοϊδοκέλλι, βοϊδολίβαδο, βοϊδόμαντρα, βοϊδομάντρι, βοϊδοσταλός, βοϊδότοπος, βοϊδοτόπος κ.τ.τ. Ἰδιαίτερα ἀξιοσημεῖστο τὸ «βοϊδονέρι» στὴ Στερεὰ (Αἰτωλία), «ὑδωρ περιέχον ἄσβεστούχους οὐσίας πινόμενον μόνον ὑπὸ τῶν βοῶν». «Βοϊδομάτι» εἶναι δυνατόν, κατὰ ταῦτα, νὰ σημαίνει τὸ «μάτι τοῦ νεροῦ», ὅπου ποτίζονται (καὶ ἐν συνεχείᾳ σταλίζουν) τὰ βόδια.

Δὲν εἶμαι βέβαιος, ἂν σημαίνει τὸ ἴδιο¹, καί, πάντως, οἱ συνθήκες, ποὺ ἐπέβαλλαν στοὺς καμπίσιους νὰ γυρνοῦνε γυμνοπόδαροι, ἔδωσαν ἀφορμὴ ἴσως στοὺς ἀρχοντικούς Ζαγορήσιους τῶν βουνῶν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς ἀτοὺς τῆς Νιάουστας, νὰ καταφρονοῦν τοὺς καμπίσιους. Ὅπως δὲ ποτε μεταφορὰ τῶν δύο τοπωνυμίων (Νιάουστα=Νιαύστα καὶ Βοϊδομάτης) ἀπὸ μετανάστες στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας δὲν ἀποκλείεται. Ἀλλὰ θὰ ἰδοῦμε, πιστεύω, πῶς τὸ Νιάουστα - Νιαύστα μπορεῖ νὰ εἶναι ὅπως δὲ ποτε πολὺ παλιότερο ὄνομα ἀπλωμένο σ' ὅλο τὸ βαλκανικὸ χῶρο, ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ προϊστορικά ἀκόμα.

Πρὶν καταλήξουμε ὅμως στὸ συμπέρασμα αὐτὸ πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τίς ὑποθέσεις, ποὺ διατυπώθηκαν ὡς τώρα, γιὰ τὴν ἐτυμολόγηση τῶν ὀνομάτων.

Ἡ Ἑπειρωτικὴ Γλυτουνιαύστα, λιγώτερο γνωστὴ, δὲν ἀπασχόλησε τοὺς γλωσσολόγους, οὔτε τὸν πλησιόχωρο καθηγητὴ τῆς Γλωσσολογίας Γ. Ἀναγνωστόπουλο, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ. Στοὺς διαφόρους τύπους τῆς Ἑπειρωτικῆς Γλυτουνιαύστας (Γλυτουνιαύστα, Κλειδουνιαύστα κ.λ.π.) ἐξυπακούεται ἡ ἐτυμολόγηση τοῦ πρώτου συνθετικοῦ μόνο. Μὲ τὸ δεῦτερο συνθετικὸ δὲν ἀσχολήθηκε κανένας Ἕλληνας ἐρευνητής. Μόνον ὁ Μ. Vasmer ἐπρότεινε, γιὰ τὸ σύνολο τοῦ ὀνόματος Γλυτουνιαύστα, ὑποθετικὸ σλαβικὸ ὄνομα *Ljutonežisze καὶ ἄλλους γιὰ τὴ Νιάουστα ἀρχικούς τύπους ὑποθετικούς Négogošča-Negogostb². Ἀλλὰ ἡ βέβαιη σχέση τῆς Γλυτουνιαύστας μὲ τὴ Νιάουστα ἀποκλείει τὴ μιὰ ἀπὸ τίς δύο ἐτυμολογήσεις ὅπως δὲ ποτε, ἂν ὄχι καὶ τίς δύο.

Γιὰ τὴ Νιάουστα πρώτος ὑπέθεσε ἀρχικὸ ὄνομα Νέα Αὐγούστα ὁ Leake³. Ἡ ὑπόθεση δὲν στηρίζεται πουθενά, παρὰ μόνο στὰ ὁμόχη ξενικά ὀνόματα τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα, πιστεύω, θὰ φανῇ, ὅτι εἶναι ὕστερες ἐξελιξεις ἀρχικοῦ τύπου πολὺ ἀρχαιότερου ἀπὸ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐν τούτοις ἡ ἐτυμολογία γίνεται δεκτὴ σήμερα ἀπὸ ὅλους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Γεωργακά καὶ τὸν Vasmer, τῶν ὁποίων τὴ γνώμη ἀναφέραμε. Ἡ συσχέτιση τώρα τῆς Νιάουστας μὲ τὴ Γλυτουνιαύστα ἀποκλείει, νομίζω, καὶ τὴν ὑποθετικὴ Νέα Αὐγούστα. Ἐξ ἄλλου, ἂν ἡ Νιάουστα ἦταν σύνθετο ὄνομα, ἡ Παλιο-

¹ Ὁ Μ. Δήμιτσας γράφει Γκολτζούσιανι καὶ κατὰ λάθος ὑπάγει τὴν περιοχὴ στὴν Ἀλμπανία, Μ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία κ.λ.π., σελ. 325, ἀλλὰ πρβ. αὐτ. σελ. 43 καὶ Στοιχεῖα Συστάσεως καὶ Ἐξελιξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, 15, Νομὸς Ἡμαθίας, Ἀθῆναι, Ἰανουάριος 1962, σελ. 135. Gališan σὲ αὐστριακὸ ἐπιτελικὸ χάρτη, 1:200.000, τοῦ ἔτους 1904.

² Μ. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Βερολῖνον 1941, σελ. 40 καὶ 209.

³ Ἐτυμολογίαι τοῦ ὀνόματος Νάουσα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία τελευταία τοῦ Γ. Χ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βeroίας, τόμ., Ι, σελ. 53 κέ., ἀλλὰ πρβ. βιβλιοκρισίαι Γ. Ι. Θεοχαρίδη, Μακεδονικά 5 (1961-62) 495 κέ.

νιάουστα και ή Γλυτουνιαύστα θά ήταν πολυσύνθετα, και αυτό φαίνεται απίθανο.

“Αν αποκλείσουμε τις ετυμολογήσεις του Leake, του Vasmer και του Γεωργακά και κρατήσουμε τη γλωσσική σχέση Νιάουστας και Γλυτουνιαύστας, είναι ανάγκη νά δεχθούμε έν’ από τὰ δύο: μεταφορά του όνόματος (άπό την Μακεδονία στην Ήπειρο ή, έννοείται, αντίστροφα) ή κοινή καταγωγή για τὰ δύο όνόματα. Στη δεύτερη περίπτωση τὸ αρχικό όνομα θά πρέπει νά είναι σημαντικό, δηλαδή θά πρέπει νά σημαίνει κάτι, που υπάρχει και στους δύο τόπους.

Αυτό τὸ κάτι, νομίζω πὼς είναι τὸ ποτάμι (γενικότερα τὰ πολλά νερά) και τὸ Νιαύστα ή Νιάουστα πρέπει νά σχετισθῇ με τὸ όνομα ποταμῶν (Νέστος) και ἄλλων ὑγρῶν στοιχείων (λίμνη Νεσσωνίς κ.λ.π.), που τὰ συναντοῦμε από ἀρχαιοτάτους χρόνους ἀπλωμένα στη Βαλκανική Χερσόνησο.

Ἡ Νιάουστα εἶχε ἀνέκαθεν και ἔχει ἑλληνόφωνο πληθυσμό. Ἡ Γλυτουνιαύστα ἐξ ἄλλου και τὰ γειτονικά χωριά, ὅσο ξέρομε, εἶχαν ἀνέκαθεν ἀποκλειστικά ἑλληνόφωνο πληθυσμό κι ὅς είναι μόνο 2 ὥρες μακριά από τὰ σύνορα τὰ τωρινά με την Ἀλβανία. Ὡστε δὲν πρέπει νά ξενίζη ή διατήρηση ἀρχαίων ονομάτων μαζί με τη γλώσσα γενικά μέσα στους αἰῶνες, που πέρασαν από την ἀρχαιότητα ὡς σήμερα. Ἀλλωστε ὁ Eqrem Çabey¹ ἔδειξε πὼς και οἱ Ἀλβανοὶ διατηροῦν πολλά τοπωνύμια ἀρχαία στη σημερινή τους γλώσσα ὅπως Shar (Σκάρδος), Shkup (Σκόπια, Scupi), Shkoder (Σκύδρα, Scodra), Lesh (Λισσός, Lissus), Drisht (Drivastum), Durrës (Δυρράχιον, Dyrrachium), KunaVlje (Κανδαουία, Candavia), Drin (Δρίνος, Drinus), Buenë (Barbanna), Mat (Mathis), Ishm (Isam-nus), Çam (Θάμισ, Thyamis). Την ἐξέλιξη τῶν τύπων ὁ Çabey παρακολουθεῖ με τοὺς νόμους τῆς προφορᾶς τῆς ἀλβανικῆς γλώσσας.

Ἐξ ἄλλου παραδείγματα διασπορᾶς ταυτοσήμων ονομάτων στο βάλκανικό χῶρο ἔχομε κι ἄλλα, π.χ. Βούνομος, Βούννος, Βουχαΐτιον, Βούνιμος κ.τ.δ., που ή «ίλλυρομανία» του Krahe τὰ θέλει ἰλλυρικά². Ἀλλά τώρα πιά ή «γλώσσα τῶν Ἰλλυριῶν» ἔχασε και τη μόνη γραπτή πηγή της, την περίφημη ὀλιγόλογη ἐπιγραφή πάνω σὲ δακτυλιόλιθο. Ἐνας Ἀλβα-

¹ E. Çabey, Τὸ πρόβλημα τῆς ἐντοπιότητος τῶν Ἀλβανῶν κάτω από τὸ φῶς τῶν τοπωνυμίων (ἀλβανικά), τὸ ξέρω μόνο από βιβλιοκρισία (Bibliotheca Classica Orientalis, 5 Jahrgang, Βερολῖνον 1960, στήλη 20). Πρβ. E. Çabey, The Ancient Home of the Albanians in the Balkan Peninsula κ.λ.π., στο Buletin i Universitetit Shtetëror të Tiranës, 1 (1962). Για τὴ συνέχεια τῶν ονομάτων Ἄδως-Βοοῦσα-Βωβούσα ἰδὲ Α. Γ. Τσοπανάκη, Ἑλληνικά 13 (1954) 191.

² H. Krahe, Die Sprache der Illyrier I, Die Quellen, Wiesbaden 1955, σελ. 82, 101 και 105, ἀλλὰ πρβ. Ph. Petsas, Pella κ.λ.π., Balkan Studies, I (1960) 113 και V. Pisanì, Enciclopedia Classica, II, V, σελ. 14.

νός γλωσσολόγος και μία Βουλγάρα αρχαιολόγος απέδειξαν ότι η «ίλλυρική» επιγραφή είναι ελληνική¹.

¹ Άλλα διάσπαρτα τοπωνύμια είναι τα Σκύδρα, Σκόδρα, Σκυδρέων πόλις κ.λ.π., Βρύγοι, Βρυγηίδες νήσοι κ.λ.π., Τραλλία και Τράλλεις κ.ά.².

² Ο Στέφανος Βυζάντιος, ό Σκύλαξ και ό Άππολώνιος ό Ρόδιος μάς πληροφορούν ότι και στην Ίλλυρία υπήρχε ποταμός Νέστος και όμώνυμη πόλη, από τα όποια προήλθαν τα έθνικά Νεστοί, Νέστιοι, Νεσταίοι³. Δέν είναι βέβαια δυνατό νά σχετισθοούν τοπικά με τη Γλυτουνιάουστα ή, πολύ περισσότερο, με τη Νιάουστα. Άλλά δείχνουν πώς ό Νέστος, τό ποτάμι της Θράκης, δέν ήταν μοναχός του στά Βαλκάνια⁴. Έρχονται στό νού άκόμα:

¹ E. Ç a m b e j, Έπιγραφή σέ δακτυλιόλιθο από τη Βόρειο Άλβανία (άλβανικά) στό Buletin për Shkencat Shqërore, 2, 2, 1957, σελ. 122-126 και L. O g n e n o v a, 'Η «ίλλυρική» επιγραφή από τη Βόρειο Άλβανία (βουλγαρικά), στό Studia in honorem acad. D. D e ě v, Σόφια 1958, σελ. 333-341, Πρβ. Bibliotheca Classica Orientalis 5 (1960) στ. 339, και 6 (1961) στ. 321 και G. D a u x, BCH 88 (1964), σελ. 679.

² H. K r a h e, Die alten balkanillyr. geograph. Namen, Heidelberg 1925, σελ. 6 κέ. και άλλου, τ ο υ ἰ δ ι ο υ, Lexicon κ.λ.π., λ. Βούνομος. Ίδε και τα σχετικά λήμματα στην PW, RE και λ. Thrake, αὐτ. VI A1, στ. 415 κέ. και τελευταίως Φ. Πέτσα, Ωναί εκ της Ήμαθίας, AE 1961, σελ. 44 κέ.

³ Σ τ ε φ. Β υ ζ. λ. Νέστος, πόλις και ποταμός Ίλλυρίας, τό έθνικόν Νέστιος, ως Άρτεμίδωρος δευτέρω γεωγραφουμένων, και Νεστίς ή χώρα. Σκύλαξ 22: «...παράπλους δέ έστι της Βουλινών χώρας ήμέρας μακράς επί Νέστον ποταμόν. 23: ΝΕΣΤΟΙ: Άπό δέ Νέστον πλους έστι κολπόδης, καλεΐται δέ Μάνιος άπας οὗτος ό κόλπος... Εἰσι δέ εν τούτῳ τῷ κόλπῳ νήσοι Προτεραί, Κρατεαί, Όλυντα». 24: «ΜΑΝΙΟΙ: Άπό δέ Νεστών έστιν ό Νάρων ποταμός... Οὗτοι δέ εἰσιν Ίλλυριοι έθνος Μανιοί». (Πρός τόν Μάνιον και Μανιούς πρβ. Φ. Πέτσα, Ωναί εκ της Ήμαθίας, AE 1961, σελ. 7 κέ. Πρός τό όνομα της νήσου Όλυντα πρέπει νά παραβληθί ή Όλυνθος), Άπολλώνιος Ρόδιος, Άργοναυτικά IV, στίχ. 337: «μέσφα Σαλαργώνος ποταμοῦ και Νέστιδος αἰης», στίχ. 1214-5: «...κεῖθεν δέ Κεραῖνια μέλλον Άβάντων οὖνεα, Νεσταίους τε και Ωρικόν εἰσαφικέσθαι». Σχόλια εἰς Άπολλ., Ρόδιον IV, 1215: «Τούς Νεσταίους Σκύλαξ φησίν έθνος Ίλλυρικόν, από τούτων περίπλους έστιν εἰς τόν κόλπον Μάνιον. Και Έρατοσθένης εν τρίτῳ γεωγραφουμένων φησί, μετά Ίλλυρίους Νεσταίον». (Οί κώδικες έχουν Νεστοί, όπως παρατηρεῖ ό K l a u s e n, έκδ. Βερολίνου 1831, σελ. 282). Περὶ τών Νεστών ή Νεσταίων PW, RE, XVII, 1, στ. 107, λ. Nesti. Πρβ. αὐτ. λ. Nestius. Ίδε και Δ. Εὐαγγελεῖδη, Έλληνικά 15 (1957) 255. PW, RE XVII, 1, λ. Nestus στ. 139 κέ. (1 και 2), όπου και ή σχετική πρὸς τη θρακική προέλευση του όνόματος βιβλιογραφία. Θρακικό θεωρεῖ τό όνομα και ό H. K r a h e, Die Alten balkanillyr. geograph. Namen, Heidelberg 1925, σελ. 7. Πρβ. του ίδιου Lexicon κ.λ.π., σελ. 80, λ. Nezos, όπου σχετίζει τό όνομα Νέζος πρὸς Νέστος. Πρβ. αὐτ. λ. Νέστος (2). Τό όνομα Νέστος σχετίζεται πρὸς τη ρίζα neŭ- του ρήματος νοτέω, PW, RE, VI A, 1, στ. 412, αλλά πρβ. Linguistique Balkanique IV, 1962, σελ. 5 κέ. πρὸς Ζίνα Antika 15 (1965), σελ. 41 κέ. (K. V l a h o v).

⁴ Ίδε και άνωτ. σελ. 83 σημ. 6.

1. 'Ο Νέστος, πού ἦταν ποτάμιος θεός, πατέρας τῆς Καλλιρρόης¹.
2. 'Ο Νέσων, ἥρως, καὶ ἡ Νεσσωνίς, πόλη καὶ λίμνη τῆς Θεσσαλίας².
3. 'Ο Νέσσος ἢ Νέστος, γυιὸς τοῦ 'Ωκεανοῦ καὶ τῆς Θέτιδος³.
4. Κένταυρος Νέσσος⁴, κ.λ.π.⁵.

Ἐξ ἄλλου τῇ δημοτικότητι τοῦ ὀνόματος Νέστος δείχνουν καὶ τὰ ὀνόματα προσώπων, ὅπως Νεστοκράτης, Νεστόπουρις, Νέστις, Ἡρονέστος, κ.τ.ῶ.⁶

Ἀπὸ τὸν τύπο Νέστος - Νέστα στοὺς τύπους Νάστος - Νάστα μᾶς ὁδηγεῖ ὁ Στέφανος Βυζάντιος: «*Νάστος, πόλις Θράκης, γράφεται καὶ Νέστος*· *Ἀπολλόδορος δευτέρα περὶ γῆς*»⁷. Ὑστερα ἔρχεται ἡ Νευστόπολις

¹ Στέφ. Βυζ. λ. Βιστωνία.

² PW, RE, XVII, I, στ. 79, λ. Nesson καὶ Nessonis, πρβ. τελευταία V. I. Georgiev, Die altgriech. Flussnamen, Σόφια 1958, σελ. 35, ὅπου γίνεται λόγος μόνο γιὰ τὰ ποτάμια νοτίως τῆς γραμμῆς Ἀλιάκμονος - Ἄψου, αὐτ. σελ. 3.

³ Γι' αὐτὸν προτείνεται ἄλλη ἐτυμολογία, PW, RE, XVII, I, στ. 81 (Karl Keyssner), ἀλλὰ πρβ. παρακάτω στὴν ἴδια στήλη (Oldfather). Γιὰ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν μορφῶν Νέσσος - Νέστος, πρβ. Βυβασσός - Βυβαστός - Βυβάστιον κ.λ.π. (Στέφ. Βυζ.)

⁴ Βιβλιογραφία γιὰ τὴν ἐτυμολογία καὶ ἐπιφυλάξεις τοῦ Wm. A. Oldfather ἰδὲ PW, RE, ἐνθ. ἀν. Πρβ. N. Jokl στὸ λεξικὸ τοῦ M. Ebert, Reall.d. Vorgesch., I, 1924, λ. Albaner, σελ. 90, καὶ Roscher, Myth. Lex. II, I, λ. Kentauren, στ. 1058 καὶ 1072 κέ.

⁵ Ὑπάρχει σύγχυση στὰ κείμενα ἢ ἀδυνατοῦμε νὰ τὰ κατανοήσουμε πολλές φορές, P. Levenque, Pyrrhos, Παρίσι 1957, σελ. 158 κέ. (πρβ. αὐτ. σελ. 69, σημ. 5, καὶ βιβλιογραφία στὴ σελ. 159, σημ. 1), Πανσανίου I, X, 2, ἐκδ. Ν. Παπαχατζή, σελ. 112-113. Τὴ συσχέτιση τῆς ἐπίσης πολυώνυμης Ναίσσου τῆς Ἄνω Μυσίας δὲν τὴν ἐπιχειροῦ. Ἀναφέρεται ὡς Νέσος ἢ Ναίσσος ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο, Γεωγραφία III, 9, ἐκδ. Noble, ὅπου καὶ ὁ ποταμὸς γράφεται Νέσσος, αὐτ. κεφ. ιγ', πρβ. PW, RE XVI, 2, στ. 1589 κέ., καὶ D. Detschew, Die thrak. Sprachreste, Βιέννη 1957, σελ. 326 κέ. 'Ο Detschew ἐξ ἄλλου (αὐτ. σελ. 299 κέ) δέχεται ὅτι οἱ τρεῖς μορφές τοῦ ὀνόματος τοῦ ποταμοῦ Νέστου σημαίνουν ὄχι ἀντικατάσταση θρακικοῦ ἀπὸ ἐλληνικὸ, ἀλλὰ μεταβολὴ τοῦ θρακικοῦ ὀνόματος μὲ τὸν καιρὸ: Νέσσος (γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Ἡσίοδο, Θεογ. 341), Νέστος (πρῶτα στὸν Ἡρόδοτο 7, 109) καὶ τελευταία Μέστος (στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ). Δὲν μ' ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἡ προϊστορία τῶν ὀνομάτων. Ὁ καθηγητὴς Ν. Ἀνδριώτης ἔδειξε ἀπὸ ποῦ ξεκινοῦν, σὲ τί ἀποβλέπουν καὶ ποῦ φθάνουν πολλές φορές οἱ σχετικὲς θεωρίες, Ν. Ἀνδριώτης, Ἡ Γλῶσσα καὶ ἡ Ἑλληνικότητα τῶν Ἀρχαίων Μακεδόνων, Θεσσαλονίκη 1952, καὶ τοῦ ἰδίου, Οἱ Προέλληνες, Θεσσαλονίκη 1953. Τὸ θέμα μᾶς εἶναι περιορισμένον στὴ συσχέτιση: Νιάουστας - Γλυτουνιαύστας πρὸς Νέστο - Νάστα - Ναυστάπολη κ.τ.τ.

⁶ Ἰδὲ π.χ. Bechtel, Die histor. Personenn. σελ. 329, πρβ. L. Robert, Études épigraphiques et philologiques, Παρίσι 1938, σελ. 202, σημ. 2., Γ. Μπακαλάκη, Προανασκαφικὲς ἐρευνες στὴ Θράκη, Θεσσαλονίκη 1958, σελ. 80.

⁷ Στέφ. Βυζ. λ. Νάστος, Πρβ. Σουῖδα, λ. Ναστὸν «...*Νάστος μέντοι βαρυτόνως πόλις Θράκης, ἢ ἐλέγετο καὶ Νέστος*». Σ' αὐτὰ ὁ E. Oberhummer (PW, RE, XVI, 2, στ. 1795) προσθέτει: «Die Variante der Schreibung lässt vermuten, dass es sich um einen Ort am Flusse Nestos handelt». Πρβ. M. Ebert, Reall. der Vorgesch., XIII, 1929, σελ. 285, καὶ D. Detschew, Die thrak. Sprachreste, σελ. 331, λ. Νέστος.

τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτη καὶ ἡ Ναυτζάπολις τοῦ Εὐφραιμίου Μοναχοῦ¹. Εἶναι διδακτικά κυρίως γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ου (στὴ Μακεδονικὴ Νιάουστα), τοῦ φ (στὴ -νιαύστα), τοῦ g στὰ ξενόφωνα ὀνόματα τῆς Νιάουστας. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ταυτόσημα δημιουργήματα τῆς γλώσσας, ποὺ ἰσοδυναμοῦν μὲ τὸ υ τῆς διφθόγγου στὴ Νευστόπολη καὶ τὴ Ναυτζάπολη. Ὅμοια παραδείγματα διφθογοποιήσεως ἢ ἀντίστροφα ἀπὸ διφθογο ἀπλοποιήσεως ὑπάρχουν κι ἄλλα: π.χ. Ταλάντιοι - Ταυλάντιοι², θερμάστρα - θερμαύστρα³, Basta - Bausta⁴ κ.λ.π.

Ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα ἴσως δὲν πείθει μόνη της. Ἐδῶ μάλιστα δὲν παρθέσαμε ὅλες τὶς μαρτυρίες καὶ δὲν ἀναπτύχθηκαν ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα. Θὰ προστεθοῦν κι ἄλλα, μαζὶ μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας, στὴν προσεχῇ, ἐλπίζω, δημοσίευση τοῦ μεγάλου τάφου κοντὰ στὰ Λευκάδια τῆς Νάουσας. Ἐδῶ, νομίζω, δύο πράγματα βεβαιώθηκαν: α) σίγουρη σχέση τῆς Νιάουστας μὲ τὴν Ἡπειρωτικὴ Γλυτου-νιαύστα καὶ β) πιθανὴ κοινὴ καταγωγή τους ἀπὸ Νέστα > Νάστα > Ναύστα = Νάουστα > Νιάφστα = Νιάουστα > Νιάγουστα > Νιάγστα⁵. Βγαίνουν ἀπὸ δῶ οἱ ξενικὲς μορφὲς τοῦ ὀνόματος τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, τελευταῖες στὴ σειρά.

ΦΩΤΙΟΣ Μ. ΠΕΤΣΑΣ

¹ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Λειψίας 1903, σελ. 78, 21, καὶ σελ. 118, 16. Εὐφρ. Μοναχός, στίχ. 9032-9035. Δὲν μπορῶ νὰ ἐντοπίσω ἢ σχετίσω τὰ τοπωνύμια. Χρησιμοποιοῦνται ἐδῶ μόνο σάν μορφὲς λέξεων. Ἰδὲ Στ. Κυριακίδην στὴν ΕΦΣΠ Θεσσαλονίκης, 3 (1934) 455, σημ. 4, καὶ Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, VII, σελ. 494, 25 καὶ 518, 15.

² H. Krahe, Die alten balkanillyr. Namen, σελ. 70 καὶ 81, ὅπου καὶ ἄλλα παραδείγματα. Πρβ. αὐτ. σελ. 38 καὶ τοῦ ἰδίου, Lexicon κ.λ.π. σελ. 160, σημ. 2, ὅπου κι ἄλλη βιβλιογραφία. Προσφάτως REG 74 (1961), Bull. Éprigr., ἀριθ. 250.

³ Mnemosyne 1927, 104-108. Hesperia 27 (1958), σελ. 219 κέ. (Ἀμυχ) καὶ αὐτ. σελ. 325 κέ. (Stamires). REG 73 (1960), Bull. Éprigr. ἀριθ. 94. πρβ. βαρβαρισμούς στὸν Ἀριστοφάνη (Ὀρνιθες, 1678): κόραυνα, βασίλιναῦ, Ἐλεύνης, BCH 86 (1962), σελ. 2 κ.έξ.

⁴ N. Valmin, Messapisches in Messenien, Δράγμα M. Nilsson, σελ. 493, ὅπου καὶ ἄλλη βιβλιογραφία. H. Krahe, Die Sprache der Illyrier, Μέρος πρῶτον, Die Quellen, Wiesbaden 1955, σελ. 28, ἀλλὰ πρβ. I. I. Russu στὸ Dacia, N.S. II, 1958, σελ. 518, ὅπου διατυπώνεται ἄμφωβλία γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ Krahe. Τελευταῖα J. Kallérís, Les anciens Macédoniens, II, σελ. 344, σημ. 1 (ὑπὸ ἐκτύπωση).

⁵ Ἀνάλογο φαινόμενο στὴν ἐλληνικὴ τὸ ἀγναντεύω, τ' αὐγὰ κ.τ.δ., M. Τριανταφυλλίδης, ἐνθ. ἀν.